

OLIGARCHIA MAGNACKA W XVII i XVIII w.

Oligarchia magnacka – ustrój, w którym decydujący wpływ na władzę w państwie ma magnateria (najbogatsza szlachta).

Oligarchia jest wynaturzoną formą demokracji szlacheckiej. Była skutkiem umocnienia się pozycji magnatów wśród szlachty. Możemy wymieniać liczne czynniki, które miały na to wpływ:

- Zła sytuacja gospodarcza Rzeczypospolitej na początku XVII wieku i pauperyzacja (ubożenie) średniej szlachty przy jednoczesnym bogaceniu się magnaterii.
- Powstanie nowych wielkich rodów magnackich na ziemiach ruskich.
- Powstanie **latyfundiów** = wielkich majątków ziemskich, których właścicielami byli magnaci.
- Kryzys demokracji szlacheckiej na początku XVII wieku, który spowodował uzależnienie polityczne i gospodarcze szlachty od magnaterii.
- Ostatecznym czynnikiem mającym wpływ na powstanie i umocnienie się władzy magnaterii było **wykształcenie się systemu patronatu**. System ten polegał na tym, że patron (magnat) brał w opiekę klienta (ubogiego szlachcica), chronił go i opiekował się nim.. Opieka patrona polegała na opłacaniu wykształceniu, protekcji dzięki której szlachcic uzyskiwał urząd ziemski lub stanowisko, dawaniu ziemi w dzierżawę. Klientem stawał się najczęściej szlachcic, który nie posiadał ziemi. W zamian szlachcic był wierny patronowi i „oddawał” mu swój głos na sejmiku czy sejmie. Dzięki temu magnateria kontrolowała: sejmiki ziemskie, trybunały, sądy ziemskie, izbę poselską.

Za początek oligarchii uważa się rokosz sandomierski (tzw. rokosz Zebrzydowskiego 1607 – 1609), podczas którego średnia szlachta wystąpiła przeciwko królowi Zygmuntowi III Wazie (1587 – 1632) żądając rezygnacji króla z programu reform. Rokosz zakończył się klęską szlachty średniej, osłabił pozycję króla, a wzmocnił jedynie pozycję magnatów. Po raz pierwszy magnateria została uznana za strażnika i obrońcę „złotej wolności” szlacheckiej. Wśród szlachty magnaci przejęli dominującą pozycję.

Magnateria przejęła kontrolę nad najważniejszymi instytucjami demokracji szlacheckiej. Sprawowała kluczowe urzędy w państwie (dożywotnio). Kontrolując sejmiki ziemskie, na których jej interesów pilnowała liczna klientela, miała wpływ na kształt instrukcji poselskich, wybór posła na sejm. Mając wpływ na izbę poselską, magnat miał wpływ na kształt ustaw sejmowych, na uchwalanie podatków czy zwołanie pospolitego ruszenia. Magnat mógł również zerwać sejm. Przykładem tego było **zerwanie w 1652 r. sejmu przez posła Władysława Sicińskiego z Upity** dzięki wykorzystaniu zasady liberum veto. **Poseł ten był klientem hetmana wielkiego litewskiego Janusza Radziwiłła**. Właśnie na tej kontroli najważniejszych instytucji demokratycznych i dominacji magnaterii w sprawowaniu najważniejszych urzędów polegała oligarchia magnacka. Doprowadziło to do dalszego osłabienia władzy królewskiej, do decentralizacji władzy. Im więcej zerwanych sejmów, albo takich, które nie kończyły się podjęciem uchwał (konstytucji) tym więcej decyzji zrzucano na barki sejmików w całości kontrolowanych przez magnaterię. Jednocześnie magnateria podtrzymywała mit o równości szlachty („Szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie”) i podtrzymywała przekonanie szlachty o ich udziale we władzy. Zależało jej na utrzymaniu istniejącego stanu rzeczy i nie dopuszczeniu do jakichkolwiek reform politycznych, których celem byłoby umocnienie władzy królewskiej i centralizacja władzy. Rozwinęła się wręcz ideologia „złotej wolności” szlacheckiej. W porównaniu z prężnymi, nowoczesnymi europejskimi monarchiami absolutnymi, Rzeczpospolita stanowiła anachronizm. Ten system polityczny utrzymał się w Rzeczypospolitej do momentu zwołania Sejmu Wielkiego (1788 – 1792). W drugiej połowie XVIII wieku coraz większa liczba szlachty uświadamiała sobie złe cechy oligarchii magnackiej i pragnęła zreformować ustrój polityczny I Rzeczypospolitej tak by powstrzymać jej upadek polityczny.